

BÁÑEZ Domingo — teolog i filozof, współtwórca systemu teologicznego opartej na nauce św. Tomasza z Akwinu zw. banezjanizmem, ur. 29 II 1528 w Medina de Campo (Valladolid), zm. 21 X 1604 tamże.

W wieku 15 lat rozpoczął studia z zakresu sztuk wyzwolonych w Salamance. Po ich ukończeniu wstąpił do zakonu dominikanów, w którym w 1547 złożył śluby wieczyste w konwencie San Esteban. W latach 1548–1552 studiował teologię pod kierunkiem tak wybitnych uczonych jak Melchior Cano (ok. 1509–1560) i Pedro de Soto (1494–1560). Doktorat zdobył na uniwersytecie w Sigenza (1565). Następnie (1567–1568) wykładał na uniwersytecie w Alcalá. Ok. 1561–1582 był kierownikiem duchowym i spowiednikiem św. Teresy z Avila. W 1577 objął katedrę „Durando” w Salamance, a w 1581 nowo powstałą katedrę teologii, której przewodził do 1599.

Największe dzieła B. to: *Relectio de merito et augmento caritatis* (Sal 1590); *Apologia fratrum praedicatorum [...] adversus novas quasdam assertiones cuiusdam doctoris Ludovici Molinae nuncupati* (Ma 1595); *De vera et legitima concordia liberi arbitrii cum auxiliis gratiae Dei moventis humanam voluntatem* (Ma 1600) oraz wykłady-komentarze do *Summa theologiae* św. Tomasza z Akwinu, zebrane w następujących tomach — za życia B.: *Commentarius in libros Aristotelis De generatione et corruptione* (Sal 1585); *Institutiones minoris dialecticae* (Kö 1599), a po jego śmierci: w języku łac. — *Scholastica commentaria in primam partem Summae Theologiae*, wyd. L. Urbano (I–IV, Ma 1944) i w języku hiszp. — *Comentarios inéditos a la Prima Secundae de Santo Tomás*, wyd. V. Beltrán de Heredia (I–III, Sal 1944–1948); *Comentarios inéditos a la Tercera Parte de Santo Tomás*, wyd. V. Beltrán de Heredia (I–II, Sal 1951–1953).

B., obok innych teologów ze szkoły dominikańskiej, stał się głównym oponentem w sporze z molinistami (określenie grupy teologów jezuickich skupionych wokół rozwiązań doktrynalnych Luisa de Molina — 1535–1600). Przedmiotem kontrowersji stał się problem relacji między ludzką wolnością a łaską. W opozycji do L. de Molina B. stanął na stanowisku teorii „fizycznego uprzedniego poruszenia”. Odróżnił porządek przyczynowania (działania) Boga i działanie przyczyn wtórnych. Taką relację nazwał „współdziałaniem uprzedzającym”, wskazując, iż jakiegokolwiek przyczyny wtórne nie mogą działać bez uprzedniego określenia przez Pierwszą Przyczynę (wszelkie czynniki aktualizujące poza Bogiem nie posiadają same w sobie racji aktualizowania). „Współdziałanie uprzednie” akcentuje w punkcie wyjścia rację bytu samego działania oraz podkreśla fakt, iż działanie przyczyn drugich (przygodnych) bez koniecznego powiązania z Absolutem, jako samozrozumiałą racją bytu działania, jest sprzeczne. „Poruszenie fizyczne” zatem dotyczy najpierw samego aktu stworzenia. Bóg jako wszechwiedzący w akcie swojej (doskonałej) woli zna wszelkie przyszłe okoliczności i działania dokonujące się w obrębie ludzkiej wolności. Zdaniem B. nie występuje tu niebezpieczeństwo ograniczenia wolności przez fakt „uprzedniego współdziałania”. Działanie Boga (Jego wiedza) nie umniejsza wolności bytów rozumnych poza Nim (ostatecznie sposób działania Boga jako Bytu doskonałego nie jest przez człowieka poznawalny). A zatem może On określać stworzenia wolne tak, aby wykonywały swe działania w sposób wolny, podobnie jak może określać naturę bytów pozbawionych wolności tak, by działały w sposób konieczny. Wola więc podlega predeterminacji.

Ogólnie więc B. zasłynął jako wybitny (cechował go prosty styl wypowiedzi i zarazem głębia dyskursu filozoficzno-teologicznego), wierny interpretator i obrońca doktryny Akwinaty, przede wszystkim w zakresie nauki o łasce i predestynacji. Jego doktryna oraz skupiona wokół jego osoby i poglądów szkoła dominikańska odegrała bardzo dużą rolę w rozwoju teologii XVI i XVII w., a także później, we wszelkich dyskusjach dotyczących ustalenia relacji między naturą (wolnością człowieka) i łaską.

Bibliografia: V. Beltrán de Heredia, *Actuación de maestro Domingo B. en la universidad de Salamanca*, La ciencia tomista 25 (1922), 64–98, 208–240; M. Solana, *Los grandes escolásticos españoles de los siglos XVI y XVII*, w: *Historia de la filosofía española*, Ma 1941, III 151 n.; F. Pelster, *Eine Kontroverse über die Methode der moral Theologie aus dem Ende des 15. Jahrhunderts. Michael Bartholomaeres OSAA, und Dominicus B. OP*, Scholastik 17 (1942), 385–411; M. Lépée, *B. et Ste Thérèse*, P 1947; J. M. J. Ortas, *La razón en teología según Domingo B.*, La ciencia tomista 76 (1949), 259–297; *Historia de la teología española*, Ma 1987, II 17–19, 161–165, 189–197; T. Perez-Rasilla, *Repercusión de las polémicas doctrinales acerca de la gracia en el „Guzmán de Alfarache“ de Mateo Alemán*, Pamplona 1988, 166–179; J. L. Illanes, J. I. Saranyana, *Historia de la teología*, Ma 1996² (*Historia teologii*, Kr 1997, 212–218).

Jerzy Tupikowski